

УДК [330.342.146:35.073](477)

Нестеренко С.А.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедрою організації та управління
соціально-економічними системами
Таврійського державного агротехнологічного університету***Бочарова Н.О.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри організації та управління
соціально-економічними системами
Таврійського державного агротехнологічного університету*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

У статті розглянуто особливості економічної безпеки як складової системи національної безпеки країни, яка забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, соціальна безпека, державні ресурси, національні цінності.

Нестеренко С.А., Бочарова Н.А. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

В статье рассмотрены особенности экономической безопасности как составляющей системы национальной безопасности страны, которая обеспечивается путем проведения взвешенной государственной политики в соответствии с принятыми в установленном порядке доктринами, концепциями.

Ключевые слова: экономическая безопасность, национальная безопасность, социальная безопасность, государственные ресурсы, национальные ценности.

Nesterenko S.A., Bocharova N.O. ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES IN THE SYSTEM OF COUNTRY'S NATIONAL SECURITY

The article deals with the peculiarities of economic security as a component of national security of the country, that is provided by means of conducting of a balanced public policy according to the established order in doctrines and concepts.

Keywords: economic security, national security, social security, public resources, national values.

Постановка проблеми. Національна безпека України визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз і є необхідною умовою збереження та примноження духовних та матеріальних цінностей.

Національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у політичній, економічній, соціальній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній і військовій сферах. В умовах складної соціально-економічної ситуації, що притаманна українським реаліям за умов сьогодення, одною з головних серед перелічених позицій була й залишається економічна доктрина країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені аспекти та проблемні питання знайшли своє відображення у наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких: Ф. Агіон, О. Амоша, О. Ареф'єва, С. Базу, Р. Барро, Б. Баумоль, Т. Васильців, Д. Вейл, О. Грунін, О. Гудзинський, Л. Донець, С. Ільяшенко, О. Єрмаков, О. Ляшенко, С. Кравченко, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранущенко, В. Пономарьов, Н. Реверчук, С. Реверчук, П. Саблук, С. Теленик, Й. Шумпетер, С. Шкарлет, В. Шликов, В. Щербань, Ю. Яковець та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак практично єдиного підходу, який би в повній мірі розкривав дієву апіорну й домінуючу суть і стратегічну позицію економічної безпеки у системі національної безпеки країни в цілому, до нині всебічно не визначено. Дані аспекти дозволяють обрану для дослідження тему вважати актуальною.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі та значення економічної безпеки в системі національної безпеки країни в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зрозуміло, що економічна безпека – це визначений вид національної безпеки, один з її елементів. В свою чергу, національна безпека являє собою захищеність життєво важливих інтересів громадян, суспільства і держави, а також національних цінностей і способу життя від широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, тобто це складний механізм, що є притаманним будь-якому суспільству і являє собою стан саме економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендогенних (внутрішніх) і екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для даного суспільства.

Поняття «національна безпека» набагато ширше поняття «економічна безпека» і містить у собі такі складові, як військова, екологічна, інформаційна, соціальна та інші види безпеки. Усі вище перелічені види безпеки тісно взаємодіють один з одним. Адже економічну безпеку підприємства характеризують як стан господарського суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захист від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику.

Стосовно економічної безпеки підприємств, під нею зазвичай розуміється захищеність їх науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих та непрямих економічних загроз, що пов'язані з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища та здатністю певного підприємства до відтворення.

Більшість економістів-практиків розглядає економічну безпеку підприємства як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел чи небезпеки економічних погроз. Сьогодні економічна безпека будь-якої країни – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямований на стійкий розвиток і вдосконалення її економіки, котрий обов'язково включає також механізм протидії зовнішнім і внутрішнім погрозам або ризикам, часто супутнім діяльності держави як суб'єкта фінансових відносин.

Загалом стан економічної безпеки держави характеризує: загальний рівень економіки країни; наявність і рівень погроз державі, суспільству й особі; ефективність економічної політики держави та державного регулювання економіки; повноту реалізації функцій держави.

Тобто економічну безпеку підприємства пропонується розглядати з погляду мінімізації втрат і збереження контролю над власністю. Як способи забезпечення економічної безпеки підприємства пропонується така побудова системи захисту його економічних інтересів, у якій основна увага приділена питанням боротьби з несумлінною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки і правовому захисту інтелектуальної власності.

Тому, як результат, економічна безпека є базисом національної безпеки, оскільки виробництво і споживання матеріальних благ первинні й визначають життєдіяльність суспільства в цілому.

Поряд з цим з метою забезпечення економічної безпеки підприємства пропонується така побудова системи захисту його економічних інтересів, у якій основна увага приділена питанням боротьби з несумлінною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки і правовому захисту інтелектуальної власності. Тобто так чи інакше економічна безпека кожного окремого підприємства виходить на рівень національної економіки й загального економічного середовища, інтегруючись в систему національної безпеки держави.

Відтак, економічна безпека є базисом – підґрунтям національної безпеки, оскільки виробництво і споживання матеріальних благ первинні і визначають життєдіяльність суспільства в цілому.

В свою чергу, між даними двома категоріями – економічної та національної безпеки – практично існує як прямий, так і зворотній зв'язки.

Економічна безпека підприємства залежить передусім від наявності правової системи його захисту та ефективного механізму забезпечення її реалізації. Гарантом економічної безпеки підприємства є держава.

Важливим фактором безпеки підприємства є методи економічного регулювання зі сторони держави, і в першу чергу – податкова політика та податкова система. Основна умова безпеки підприємства – стабільність податкової політики, що цілком залежить від стабілізації економічного становища держави в цілому.

Гарантом економічної та політичної незалежності держави є економіка. Спостерігається пряма залежність між рівнем розвитку економічного потенціалу держави і ступенем її залежності від міжнародних ринків та впливу економіки інших держав. Щодо внутрішніх чинників, вирішального значення для забезпечення економічної безпеки України набуває державна структурна політика та її інституційне забезпечення. Насамперед це означає оптимізацію форм власності, проведення науково обґрунтованої і

досконалої податкової реформи та формування прощарку ефективних власників і стратегічних власників. Світовий економічний досвід доводить, що організаційно-інвестиційною базою цих процесів є макротехнології і міжгалузеві виробничі комплекси. Саме вони є передумовою конкурентоспроможної структурно-промислової політики.

Елементи економічної безпеки держави: наявність власних управлінських кадрів на всіх рівнях управління; економічно обґрунтована бюджетно-фінансова політика держави; наявність розвинутої економічної інфраструктури: господарюючих суб'єктів – вільних підприємств, фермерів, малих, середніх та великих підприємств; банківської мережі; страхових, інвестиційних та інших фондів тощо; внутрішні інвестиції; мобілізаційна підготовка економіки, території та комунікацій. Першочергове значення тут мають стратегічні матеріали і товари, необхідні для національної оборони; державні резерви; система стандартизації; правовий захист суб'єктів підприємницької діяльності в даній державі.

Діє пряма залежність між рівнями міжнародної економічної безпеки, економічної безпеки держави, економічної безпеки регіону, економічної безпеки галузі та економічної безпеки підприємства, крім того, економічна безпека підсистем нижчого рівня є головною умовою для її забезпечення в системах вищого рівня ієрархії, а це говорить про те, що економічна безпека підприємства є початковим елементом забезпечення економічної безпеки держави загалом і на досить високому рівні.

Загалом економічна безпека підприємств в системі національних інтересів має сприяти досягненню наступних стратегічних цілей:

– на макрорівні це: підвищення конкурентних переваг продукції за рахунок вдосконалення якісних характеристик з ціллю збільшення експортних об'ємів; виділення пріоритетних галузей за рахунок диференціального підходу, заснованого на визначенні ролі кожного виду продукції в забезпеченні продовольчої безпеки; запровадження державного замовлення на виробництво необхідної кількості продукції з ціллю імпортозаміщення; диференціація державних субсидій до закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію, а також вдосконалення алгоритму державної підтримки проблемних сільських територій; підвищення рівня самозабезпечення у продовольстві за рахунок активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, а також інтеграції науки і виробництва; досконала митна політика; розвиток нормативно-правової бази, спроможної реагувати на сучасні умови господарювання.

– на макрорівні це: підвищення мотивації персоналу, створення сприятливих умов праці та відпочинку, забезпечення достойного рівня соціальної захищеності; запровадження новітніх технологій при виробництві продукції; розробка резервів зниження низькосортової, бракованої продукції, дотримання технологічних вимог на всіх стадіях виробничого циклу; вдосконалення маркетингової діяльності з ціллю активізації зовнішньоекономічної співпраці; підвищення рівня кваліфікації управлінського персоналу з ціллю оперативності прийняття управлінських рішень в виробничій сфері тощо.

Національна безпека будується на внутрішніх та зовнішніх аспектах. Внутрішні аспекти національної безпеки передбачають наявність консолідуючої ідеї у суспільстві та державі, життєздатність соціальної сфери, ефективність економічної політики, взаємозв'язок і ефективну взаємодію регіонів.

Зовнішні аспекти торкаються пріоритетів міжнародної політики, зміцнення обороноздатності країни в цілому. Однак так чи інакше багато з означених позицій апріорно мають саме економічну природу, а відтак, й відповідні тенденції динаміки та розвитку.

Суттєвою ознакою показників економічної безпеки взагалі як найважливішого інструменту моніторингу стану економічної безпеки українських підприємств є їх критичні порогові значення.

Визначено, що порогові значення – це граничні величини, які окреслюють певну межу індикаторів економічної безпеки, вихід за яку свідчить про наявність загроз економічній безпеці, створює перешкоди у розвитку суспільства, призводить до формування руйнівних тенденцій у сферах економічної безпеки держави.

Порогові значення відіграють найважливішу роль у моніторингу стану економічної безпеки і прогнозуванні загроз економічній безпеці територій, сприяють розробці основних шляхів вирішення проблем, пов'язаних з її забезпеченням. На відміну від України більшість розвинених країн світу на сьогодні вже мають розроблену та опрацьовану систему індикаторів та порогових значень показників стану забезпечення економічної безпеки, які адаптовані до стабільних соціально-економічних умов. Це дозволяє використовувати моніторинг економічної безпеки з метою своєчасного виявлення та попередження прояву загроз економічній безпеці [8].

Сьогодні практика державного управління використовує прийняті світовою практикою порогові критичні значення показників економічного розвитку, вихід за межі яких є загрозою економічній безпеці. Порогові значення показників економічної безпеки, визначені у світовій практиці, характеризуються здебільшого для стабільних соціально-економічних умов, сталого розвитку та зростання національного виробництва, тому не завжди відповідають теперішнім соціально-економічним умовам України [9].

До індикаторів економічної безпеки віднесено:

- дефіцит бюджету, % до ВВП;
- обсяг зовнішнього боргу, % до ВВП;
- річна сума на обслуговування зовнішнього боргу, % до загальних валютних надходжень держави, % до річного експорту, % до доходів бюджету;
- сукупні платежі на обслуговування внутрішнього боргу, % до доходів бюджету;
- обсяг внутрішнього боргу, % до ВВП;
- поточна потреба в обслуговуванні внутрішнього боргу, % до податкових надходжень бюджету;
- частка зовнішніх запозичень у покритті дефіциту бюджету;
- обсяг інвестицій, % до ВВП;
- обсяг іноземної готівки, % до обсягу гривневої готівки;
- обсяг іноземної валюти, % до гривневої маси;
- грошова маса, % до ВВП;
- рівень інфляції за рік;
- розрив між доходами високодохідних та низькодохідних груп населення [7];
- частка в населенні людей, які мають доходи, нижчі від прожиткового мінімуму;
- приріст зведеного індексу споживчих цін за рік;
- валові міжнародні валютні резерви;
- рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет;
- частка іноземних інвесторів у сукупному капіталі вітчизняних банків;
- частка тіньової економіки, % до ВВП [7].

Порогові значення економічної безпеки не здобувають конкретного змісту до тих пір, доки вони не будуть зіставлені з фактичними показниками, які характеризують економічний стан. Наближення їх до гранично припустимої величини свідчить про зростання загроз економічній стабільності суспільства, а значне відхилення від порогових значень – про перехід суспільства з критичної зони в зону нестабільності економічної системи і соціальних конфліктів, тобто про реальний підрив економічної безпеки.

Найвищий ступінь економічної безпеки досягається за умов, коли ліквідація тієї чи іншої загрози досягається не на шкоду іншим. Так, зниження дефіциту бюджету до порогового значення не повинно призвести до повного заморожування капіталовкладень чи підвищення податкових ставок і т. д. [7].

Практично головними ж напрямками державної політики в області національної безпеки України в економічній сфері є:

- 1) недопущення, щоб бюджетні кошти і державні ресурси переходили у тіньову економіку і так само використовувалися поза законом;
  - 2) контролювання експортно-імпоротної діяльності у зв'язку зі збереженням важливих для України пріоритетів;
  - 3) захист вітчизняного виробника;
  - 4) протиправна економічна діяльність та боротьба з нею;
  - 5) протидія неконтрольованому відтоку національних фінансів, інтелектуальних, інформаційних, матеріальних та інших ресурсів з країни.
- Висновки.** Відтак, національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній і особливо в економічній сферах.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз щодо життєво важливих матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні; визначальних потреб суспільства і держави.

Найвищий ступінь економічної безпеки досягається за умов, коли ліквідація тієї чи іншої загрози досягається не на шкоду іншим. Головними ж напрямками державної політики в області національної безпеки України в економічній сфері є: недопущення того, щоб бюджетні кошти і державні ресурси переходили у тіньову економіку і так само використовувалися поза законом; контролювання експортно-імпоротної діяльності у зв'язку зі збереженням важливих для України пріоритетів; захист вітчизняного виробника; протиправна економічна діяльність та боротьба з нею; протидія неконтрольованому відтоку національних фінансів, інтелектуальних, інформаційних, матеріальних та інших ресурсів з країни.

Загалом, політика у сфері національної безпеки має передбачити першочергову координацію зовнішніх та внутрішніх складових економічної, а також соціальної, екологічної, науково-технологічної, культурної, воєнної, інформаційної політики держави, що забезпечує ефективну діяльність соціальних інститутів щодо підтримання оптимальних умов існування та розвитку особи і суспільства в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шульга М.А. Соціально-політичне управління : [навч. посіб.] / М.А. Шульга. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 248 с.
2. Приятельчук А.О., Іщенко О.М. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин / А.О. Приятельчук, О.М. Іщенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11458.html>.
3. Соціальні пріоритети в транзитивній економіці / Збірник наукових праць. – Харків, 1999. – С. 4.
4. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України // Голос України. – 1997. – 4 лютого.
5. Проблеми економічної безпеки. Аналітична доповідь. – К. : Український центр економічних і політичних досліджень, 1997.
6. Про Раду національної безпеки і оборони : Закон України // Голос України. – 1998. – 3 квітня.
7. Кравченко С., Теленик С. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки України / С. Кравченко, С. Теленик // Економіка, фінанси, право. – 2002. – № 12. – С. 6–10.
8. Мамалуй А.А. Проблемы экономической безопасности Украины / А.А. Мамалуй. – Луганск : РИО ЛУВД МВД Украины, 1997. – С. 21–24.
9. Медведев В. Проблемы экономической безопасности России / В. Медведев // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 111–127.

УДК 658.3.07

Озірська Н.В.
здобувач кафедри «Облік і аудит»
Київської державної академії водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ ТА ТОЧКА ПЕРЕТИНУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто теоретичний аналіз сутності та змісту викладки до тлумачення категорії організаційної та корпоративної культури в контексті організаційно-управлінських дисциплін, узагальнено власний підхід до співвідношення цих понять. Визначено класифікацію основних підходів до визначення та концептуалізації взаємозв'язків феноменів «культура» та «організація», «культура» та «корпорація». Узагальнено власний підхід до визначення даних категорій.

Ключові слова: культура, організація, корпорація, організаційна культура, корпоративна культура.

Озирская Н.В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОТЛИЧИЯ И ТОЧКА ПЕРЕСЕЧЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ И КОРПОРАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье рассмотрен теоретический анализ сущности и содержания выкладки к толкованию категории организационной и корпоративной культуры в контексте организационно-управленческих дисциплин, обобщен собственный подход к соотношению этих понятий. Определена классификация основных подходов к определению и концептуализации взаимосвязей феноменов «культура» и «организации», «культура» и «корпорация». Описан собственный подход к определению данных категорий.

Ключевые слова: культура, организация, корпорация, организационная культура, корпоративная культура.

Ozirska N.V. CONCEPTUAL DIFFERENCE AND THE INTERSECTION OF ORGANIZATIONAL AND CORPORATE CULTURE

In the article the theoretical analysis of the nature and content of calculations to the interpretation of the category of organizational and corporate culture in the context of organizational and management disciplines, generally own approach to value these concepts. Classification determined the main approaches to the definition and conceptualization of the relationships of phenomena of «culture» and «organization», «culture» and «corporation». Overview own approach to the definition of these categories.

Keywords: culture, organization, corporation, organizational culture, corporate culture.

Постановка проблеми. Ускладнення виробничої та комерційної діяльності підприємств, зміни у зовнішньому середовищі, підвищення значення фактора часу, розширення простору підприємства та збільшення обсягів і швидкості отримання інформації та нових знань підвищують значимість внутрішніх джерел економічного росту, які здатні забезпечити ефективну діяльність підприємства. Важливим елементом, здатним створити ефективну виробничу систему, є питання організаційної чи корпоративної культури підприємства. В результаті формування різних точок зору – чіткого, усталеного визначення понять організаційної та корпоративної культури досі не сформовано.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами дослідження понятійного апарату організаційної та корпоративної культури підприємств займається велика кількість зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як Д. Елдрідж, А. Кромбі, К. Голд, Г. Морган, М. Мескон. Також слід відмітити вітчизняних вчених, що присвятили свої дослідження з

них: Р.Л. Кричевський, В.В. Томілов, В.А. Співак, А.К. Гастев, А.І. Пригожин та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поняття «культура» в сучасних гуманітарних науках відноситься до числа фундаментальних. Дане поняття має безліч смислових відтінків і використовується в різних контекстах, що свідчить, безумовно, не про безсилля науки, а про відому незбагненність культури, як зазначав О. Шпенглер, її «душі» [9]. Душа кожної культури унікальна і не може бути виражена раціональними засобами. Тому велика кількість дослідників присвятили свої роботи різним напрямкам розвитку організаційної та корпоративної культури відповідно до власних точок зору, власного світогляду, знань, вмінь та навичок.

Більшість з них не відокремлювали поняття організаційної та корпоративної культури, об'єднуючи два поняття в синонімічний феномен, який є могутнім інструментарієм в процесі управління підприємствами.

Не дивлячись на достатньо велике число західних і вітчизняних теоретичних публікацій, єдиного